

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

Ведмедєв Володимир Михайлович

УДК 141.132+13

**РЕЦЕПЦІЯ АБСУРДНОГО
У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор філософських наук, професор,
Кочубей Наталя Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри менеджменту
та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Васильєва Ірина Василівна,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця,
завідувач кафедри філософії та соціології;

кандидат філософських наук, доцент,
Мерщій Тетяна Володимирівна,
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри авіаційної психології.

Захист відбудеться 6 березня 2018 року о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 2 лютого 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інтерес до феномену абсурдного загострюється в періоди культурних та історичних зламів, у часи, коли стикаються принципово різні стилеутворюючі життєві домінанти, системи цінностей, типи раціональності. Один з таких періодів людство й окремі його складові переживають сьогодні. Ми є свідками, з одного боку, прискорення планетарного процесу глобалізації, а з іншого – переходу сучасних суспільств на технологічний, інноваційний тип розвитку. Виникли абсолютно нові явища, які не мали аналогів у минулому – трансгуманізм, мультикультуралізм, мережеві структури тощо.

Що стосується людського виміру, то це стало часом колосальних світоглядних зламів, у результаті яких ряд констант (етичних, естетичних, комунікативних, ідентифікаційних та ін.), що забезпечували впорядкованість існування, втратили актуальність і перестали функціонувати. Проблематичною стала будь-яка загальнозначуща традиційність, з якою людина могла б себе співвіднести і, тим самим, подолати труднощі самоідентифікації. Усе це дозволило ряду авторів говорити про абсурдність людського існування як такого.

У такому контексті абсурд починає розумітися фахівцями як особлива модель поведінки й мислення, яка набуває суттєвого значення в трансформації культурних форм існування людини, у реорганізації її життєвого світу. У плані зазначеної моделі поведінки й мислення абсурд виконує й деструктивні, і конструктивні функції, будучи як засобом руйнації, подолання усталеного, нормативного, так і продуктивним різновидом авангардних розвідок.

Проблемі абсурдного присвячена велика кількість праць. У той же час слід зазначити, що низка гострих проблем не знайшли поки що свого задовільного вирішення. Йдеться, зокрема, про світоглядне осмислення яскравих, значущих й одночасно загрозливих (іноді оцінюваних як ознаки прийдешньої антропологічної катастрофи) проявів абсурдного в контексті новітніх трендів сучасного суспільства (трансгуманізм, мультикультуралізм, ювенальна юстиція тощо). Усе це й робить *актуальним* завдання аналізу рецепції абсурдного в річищі філософсько-антропологічного дискурсу.

Міждисциплінарний характер та багатоаспектність досліджуваної теми потребували опрацювання значного масиву літературних джерел з різних дисциплін. Необхідність вирішення проблеми ідентифікації абсурдного в його екзистенціально-антропологічному вимірі обумовила звернення до розробок, що стосуються його аналізу в різних галузях знання й виокремлення його різних типів.

Різні підходи до дефініції абсурдного представлені в дослідженнях О. Буреніної, М. Дюпонт'є, О. Косілової, О. Огурцова, Р. Фабіана, П. Царьова. Співвідношення абсурдного й близьких та суміжних понять (нонсенсу, нісенітниці, безглуздя тощо) присвячені праці філософів, логіків, філологів:

А. Байєра, Р. Барта, Ж. Дельоза, С. Івлевої, М. Ісакової, О. Коляси, В. Чарської-Бойко, К. Шкурської та інших.

Причинам сучасного поширення абсурду як явища культури та його ціннісному значенню присвятили свої дослідження О. Буреніна, О. Бур'як, О. Зеніна, К. Лобанова, Ю. Роуз (ієромонах Серафим), Ю. Шрейдер. При цьому оцінки як правило висловлюються діаметрально протилежні.

У плані інтерпретації постатей письменників абсурдистського напрямку в літературі як носіїв екзистенціальної свідомості використовувалися результати тих праць літературознавців, культурологів, філософів, психологів, у яких простежувалася спорідненість філософських-антропологічних поглядів митців з ідеями представників екзистенціального напрямку у філософії, зокрема, близькістю трагедійного світовідчуття їхніх героїв і «абсурдної людини» філософів-екзистенціалістів, вираженою в таких феноменах, як «нудьга», «тривога», «страх», «туга» тощо. Тут варто вказати на твори М. Васильєвої, М. Дмитровської, В. Кантора, Ю. Левіна, В. Піскунова, С. Піскунової, Т. Сейфріда, С. Семенової. Особливе значення мають розвідки, де застосовується психоаналітичний (Е. Фромм, Д. Шарп) та біографічний (К. Фараджев, О. Філоненко та інші) підходи до вивчення особистостей митців. Релігійно-філософська рецепція абсурдного розглядалася як класиками філософської думки, так і сучасними фахівцями, серед яких І. Євлампієв, С. К'єркегор, Г. Кисельов, М. Мухелішвілі, Ю. Роуз, Є. Торчинов, Л. Шестов, Ю. Шрейдер.

Окрему групу складають праці (Т. Апінян, І. Жук, С. Іванов, А. Кравченко, Т. Лютий, В. Назаров, О. Панченко, С. Юрков), присвячені розгляду специфічних форм абсурдної поведінки – антиповедінки (зокрема, юродству), які сьогодні викликають неабиякий інтерес культурологів.

Фахівцями простежувався також вплив релігійного розуміння абсурдного на інші сфери людського буття й духовної діяльності, зокрема літературну, що знайшло своє відображення в дослідженнях В. Беньяміна, В. Бичкова, С. Великовського, К. Долгова, Ф. Дюрренматта, В. Захарова, А. Камю, Л. Карасьова, С. К'єркегора, О. Лавренцової, Д. Майбороди, Ю. Манна, М. Мухелішвілі, О. Огурцова, Б. Ранга, М. Рикліна, М. Трубнікова, В. Франкла, В. Хааса, Г.-Й. Шепса, Л. Шестова, Ю. Шрейдера, та інших.

Цінний досвід дослідження феномену абсурдного нагромаджено останнім часом у царині логотерапії, екзистенціальної психології та психіатрії, яку іноді тлумачать як «терапевтичну гілку екзистенціалізму». Йдеться перш за все про роботи О. Алексейчика, А. Гінгер, С. Гінгера, А. Гронського, П. Гудмана, Р. Кочюнаса, Г. Маскольє, Л. Перлз, Ф. Перлза, Н. Салате, Ю. Тихонравова, В. Франкла. Важливе значення для нас має, зокрема, положення, що стосується п'яти фундаментальних «екзистенціальних даностей»: скінченності, відповідальності, самотності, недоскональності та абсурду.

У процесі аналізу екзистенціального значення й наслідків новітніх трендів сьогодення використані здобутки таких закордонних вчених як І. Алексєєва, І. Артюхов, В. Аршинов, М. Бондаренко, Н. Бостром, В. Буданов,

Ю. Габермас, І. Дьомін, Д. Дубровський, В. Катасонов, Р. Курцвейл, В. Кутирьов, В. Лекторський, О. Оносов, П. Тіщенко, Ф. Фукуяма, Дж. Хакслі, В. Чеклецов, Б. Юдін.

Серед українських фахівців, які займалися відповідними питаннями, слід звернути увагу на праці В. Лімонченко, В. Лук'янця, Т. Лютого, Ю. Мелкова, Л. Облової, О. Оніщук, О. Петрушенко, О. Петрушина, О. Стебельської, Х. Хвойницької.

Незважаючи на значну кількість праць, так чи інакше присвячених феномену абсурдного, розробка проблематики потребує подальших серйозних дослідницьких зусиль. Наявним розвідкам часто бракує адекватного аналітичного інструментарію в плані реалізації завдання філософсько-антропологічної рецепції абсурдного, комплексності, орієнтації на виклики сучасності. Зазначене й обумовлює звернення до теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної роботи «Актуальні питання історії й теорії філософії та її викладання студентам педагогічних навчальних закладів», науковий напрям «Дослідження проблем педагогічних наук», що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, який затверджений Вченою радою університету (протокол № 5 від 29 січня 2009 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 28 січня 2016 року).

Мета дослідження полягає в розробці концептуально-пояснювальної моделі, що покладається в основу філософсько-антропологічного дискурсу щодо абсурдного.

Досягнення цієї мети передбачає послідовне розв'язання наступних завдань:

- здійснити експлікацію чинників, що зумовлюють конституювання свідомістю людини певного феномену як абсурдного в його екзистенціально-антропологічному вимірі;
- уточнити зміст і значення низки взаємопов'язаних і суміжних виразів – абсурд, нонсенс, нісенітниця, безглузде, алогічне тощо, – які зазвичай використовуються для опису зазначеного феномену, з метою вироблення потрібного термінологічного інструментарію;
- зіставити існуючі в літературі підходи щодо визначення ціннісного значення абсурдного в соціально-культурному контексті;
- розглянути особливості абсурдного в релігії як важливій царині репрезентації зазначеного явища в його екзистенціальному вимірі;
- дослідити абсурдне як одну з домінантних складових художньо-філософських антропологічних розвідок діячів мистецтва, інтерпретуючи їх як носіїв екзистенціального світовідчуття;

- проаналізувати трансгуманізм як новітню форму трансгресії, що виникає на базі сучасних науково-технологічних досягнень, та розкрити пов'язані з нею абсурдистські прояви;
- дослідити причини й характер абсурдистських явищ у царині ідеології та практики ювенальної юстиції;
- розглянути особливості використання абсурдизації як інструменту маніпулятивних технологій, зокрема в процесі ведення інформаційних та смислових війн й описати наслідки його застосування;
- з'ясувати сутність абсурдизму як світоглядної настанови й поведінкової орієнтації.

Об'єктом даного дослідження є абсурдне як екзистенціальна домінантна складова життєвого світу людини.

Предметом дослідження є рецепція абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі.

Теоретико-методологічні засади дослідження визначаються працями українських та зарубіжних фахівців, які так чи інакше присвячені дослідженню сутності різновидів, форм прояву, ціннісного значення абсурдного. У даному дисертаційному дослідженні було використано комплекс філософських та загальнонаукових методів.

Діалектично-історичний метод давав можливість простежити особливості еволюції досліджуваних явищ і ймовірні напрями їхньої подальшої трансформації. Герменевтичний підхід залучався автором з метою розкриття змісту текстів, які належать до певних інтелектуальних традицій – релігійної, мистецької, філософської, футурологічної.

Суттєве значення для досягнення цілей дисертаційного дослідження мали такі методи, як антропологічна реконструкція (з метою експлікації художньо-філософських антропологій митців); текстологічний і контент-аналіз (як засіб виявлення змісту основоположних документів: конвенцій і декларацій ООН, програм і маніфестів суспільних рухів, що використовуються представниками ювенальної юстиції й трансгуманізму); порівняльно-лінгвістичний метод, який передбачає встановлення особливостей уживання виразів у річищі різних мовних традицій, (для опрацювання необхідного термінологічного інструментарію); метод аналогії (дав змогу зафіксувати певні інваріанти екзистенціальної свідомості, які містяться у творах письменників абсурдистського напрямку, працях філософів-екзистенціалістів та описах фахівців у сфері екзистенціальної психології й психотерапії); історично-культурологічний підхід (уможливив культурно-контекстуальну інтерпретацію певних феноменів, зокрема юродства як специфічної форми антиповедінки).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в створенні пояснювальної концептуальної моделі абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі та конкретизується в положеннях, що виносяться на захист:

Вперше:

- здійснено експлікацію чинників, що зумовлюють конституювання свідомістю людини певного феномену як абсурдного в його екзистенціально-антропологічному вимірі;

- встановлено, що однією з головних причин виникнення абсурдного слід вважати іманентно притаманну людині властивість до *трансцендентування*, *трансгресії* (виходу за межі певної сутнісної визначеності), що сьогодні, зокрема, знаходить свій яскравий прояв у трансгуманізмі;

- доведено, що серед багатьох новітніх трендів, що зародилися й набули розвитку в сучасному глобалізованому, технологізованому, програмованому світі, існує ряд таких, які слід вважати релевантним предметом абсурдистського дискурсу, тобто такими, які коректним чином піддаються опису з використанням розроблених автором засобів ідентифікації й оцінки абсурдного. Йдеться перш за все про *трансгуманізм*, *ідеологію й практику ювенальної юстиції*, *мультикультуралізм*;

- обґрунтована некоректність розповсюдженої серед фахівців однозначної – негативної або позитивної – оцінки значення абсурдного в духовній, культурній, пізнавальній, комунікативній та інших сферах життєдіяльності людини та необхідність його кваліфікації як ціннісно амбівалентного явища;

- ідентичність представлена як явище, щільно пов'язане з можливостями трансформації із застосуванням високих технологій, що часто відбувається в абсурдистському екзистенціально-ціннісному контексті.

Уточнено:

- розрізнення в екзистенціально-антропологічному вимірі таких понять як абсурд, нонсенс, нісенітниця;

- ознаки явищ, які доречно характеризувати як абсурд, з одного боку й абсурдизм – з іншого;

Отримало подальший розвиток:

- питання стосовно причин легітимації абсурдного в сучасному світі, поширення й популярності культури фриків, флешмобу, молодіжних рухів абсурдистського ґатунку;

- положення, що в умовах сучасного суспільства, яке цілком обґрунтовано називається суспільством ризику, абсурдизм у певних своїх проявах становить серйозну загрозу як для існування й нормального функціонування окремих його базових інститутів, рольових статусів (сім'ї, системи освіти, системи гендерних ролей, правової системи тощо), так і для життєдіяльності особистості;

- уявлення про особливості використання абсурдизації як одного з головних інструментів технологій маніпулювання масовою свідомістю й засобу ведення інформаційних і смислових війн: простежена дія психологічних механізмів, які покладені в його основу (конформістська домінанта поведінки, когнітивний дисонанс тощо), а також наслідки, до яких призводить його використання (стани депресії, дезорієнтованості, розгубленості, когнітивна

невпевненість, руйнація здорової мотивації, пригнічення інстинкту самозбереження й волі до спротиву).

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, вони сприяють осмисленню причин легітимації абсурдного в сучасній культурі, його амбівалентного ціннісного значення в соціальній й особистісній сферах життя людини, проблем її рольової, гендерної, біологічної ідентифікації тощо.

Практичне значення. Дисертаційне дослідження надає матеріал для викладання курсів з антропології, культурології, сучасної західної філософії, філософії мистецтва. Крім того, висновки й положення роботи можуть бути використані для підготовки експертних оцінок з відповідних питань, у процесі громадських обговорень проблем освітньої, науково-технічної, культурної й соціальної політики.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням. Положення наукової новизни й висновки отримані її автором самостійно, усі публікації написані без співавторів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на наступних наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (Суми, 2013); 25–і Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Екзистенція» (Дрогобич, 2013); IV Міжнародна науково-практична конференція «Особистість, стать, сім'я: виклики та відповіді філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії (підхід філософської антропології як мета антропології)» (Київ, 2017).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у восьми наукових публікаціях: п'ятьох статтях у фахових виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук, дві з яких – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, та трьох – у збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена специфікою її предмета та логікою розкриття теми, а також поставленою метою й завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які включають у себе дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 195 сторінок, з них 174 основного тексту. Список використаних джерел становить 20 сторінок і налічує 203 найменування, з них 11 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дослідження абсурдного як предмету філософсько-антропологічної рецепції, формулюється мета, завдання, об'єкт і предмет аналізу, визначається його теоретичні й методологічні засади.

Проводиться аналіз стану розробки проблематики, розкривається наукова новизна положень, які виносяться на захист, обґрунтовується науково-теоретичне та практичне значення роботи. Наводяться відомості стосовно апробації та оприлюднення результатів дослідження.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні засади рецепції абсурдного» – присвячений проблемі ідентифікації (розпізнавання) цього феномену в його екзистенціально-антропологічному вимірі. Вирішення цієї проблеми розуміється як знаходження відповіді на питання щодо того, яким чином свідомість людини конституює певний феномен в якості абсурдного. У плані розв'язання даної задачі визначаються прийоми ідентифікації (розпізнавання), опрацьовується потрібний концептуально-термінологічний інструментарій, встановлюються підстави рецепції феномену в його ціннісному аспекті.

У підрозділі 1.1. – **«Логіко-семантичний та філософсько-антропологічний підходи до визначення абсурдного»** – розглянуті можливості та ступінь придатності існуючих підходів до осмислення й визначення явища абсурдного як екзистенціальної складової життєвого світу людини. Йдеться про лінгвістичний, логіко-семантичний і філософсько-антропологічний напрями. Лінгвістичний підхід представлено головним чином корпусом розвідок (часто докладних і кваліфікованих, де з'ясовуються питання етимологічного походження відповідних зворотів і висловів, а також особливостей їхнього вживання в різних мовах. Логіко-семантичні визначення абсурдного є домінуючими в авторитетних виданнях енциклопедичного й довідкового характеру.

Найявним науковим розвідкам бракує формулювань, які можна було б вважати повноцінними науковими дефініціями абсурдного. Найчастіше фахівці вдаються до описів чи констатацій. Спостерігається методологічно необґрунтоване, часто недоречне поєднання різних сутностей (абсурд як засіб логічного спростування, як літературний чи театральний прийом, як тип життєвої ситуації), між якими часом існує мало спільного, окрім самої назви. У міркуваннях фахівців іноді присутні суперечливі методологічні настанови. Головною ж вадою лінгвістичного та логіко-семантичний підходів з властивими їм визначеннями абсурдного є їхня непридатність для вирішення завдання ідентифікації абсурдного як екзистенціально-антропологічного феномену, оскільки вони не торкаються екзистенціального світу людини.

Пропонується певний перелік ознак, що обумовлюють визначення суб'єктом певного феномену як абсурдного.

У підрозділі 1.2. – **«Концептуально-термінологічний апарат аналізу: нонсенс, абсурд, нісенітниця»** – йдеться про опрацювання необхідного для дослідження термінологічного інструментарію. На основі використання матеріалів порівняльно-лінгвістичних праць представлені особливості вживання слів «нонсенс» і «абсурд» в українській та англійській мовах. Якщо в українській мові вони ототожнюються, то в англійській – розмежовуються.

Наведені логіко-семантичні характеристики абсурдного (А. Байєр, Ж. Дельоз). Такі характеристики безумовно важливі, але недостатні через те, що не вказують на глибинний зв'язок феномену з життєвим світом людини. Тому серед фахівців спостерігається прагнення доповнити аналіз екзистенціальними компонентами. Вказується, зокрема, на необхідності розрізнення (питання, що також має відношення до проблеми критеріїв ідентифікації абсурду) категорій абсурду й нонсенсу та виокремлення відповідних течій у літературному процесі. Мова йде про те, що у своїх творах письменники-абсурдисти прагнуть розвінчати якусь, на їхню думку, принципово помилкову ідею, в якій їхні сучасники не бачать нічого такого, що б суперечило здоровому глузду. Нонсенс постає як певний літературний механізм, як гра між читачем і письменником, між героєм і читачем, між героєм і письменником. Дослідники цього питання доходять висновку, що категорія нонсенсу – явище виняткове літературне, а абсурд – ще й філософське, етичне, психоаналітичне.

У підрозділі 1.3. – «Феномен абсурдного в ціннісному вимірі» – увага зосереджується на сучасних наукових дискусіях про ціннісне значення феномену абсурдного в соціально-культурному контексті. Виокремлюються дві альтернативні точки зору, які сформувалися щодо питання оцінки абсурдного. У межах першої (традиційної) абсурд кваліфікується головним чином як негативне явище, а в межах другої (нетрадиційної) розглядаються його позитивні функції. Прихильники останньої в розумінні абсурдного й абсурдизму (О. Буреніна, Л. Калініна, О. Косілова, К. Лобанова та інші), не утворюють єдиної консолідованої наукової течії зі спільною теоретичною платформою й чіткими дослідницькими принципами. Єдине, що часом їх поєднує, є прагнення відмовитися від принципово негативної оцінки абсурду й абсурдизму та намагання знайти в цих феноменах позитивний зміст і функції.

Спільним аргументом в обґрунтуванні позитивного значення абсурду в даному випадку є посилання на факт його розповсюдженості як у реальному, так і у віртуальному просторі. Зокрема, розглядаються явище флешмобу й субкультура фриків.

Аналізуються аргументи критиків абсурдизму (О. Бур'як, О. Зеніна, Д. Пучков, Ю. Роуз (ієромонах Серафім) та інших), які кваліфікують його як своєрідне соціальне захворювання. Робиться висновок, що абсурдистська креативність – річ неоднозначна, суперечлива, амбівалентна, часто породжує негативні наслідки.

У другому розділі – «Релігійно-філософська й художньо-антропологічна рецепції абсурдного» – представлено здобутки осягнення зазначеного феномену в тих сферах культури, які глибинним чином пов'язані з філософією – релігії й мистецтві.

У підрозділі 2.1. – «Специфіка релігійно-філософського осягнення абсурдного» – має місце репрезентація абсурдного як важливої складової віровчення і як принципу специфічних форм повсякденної поведінки. Обґрунтовується теза стосовно того, що значення абсурдного в релігійній сфері

обумовлюється спробою людини досягнути позамежне. Простежується зв'язок між релігійною свідомістю та уявленнями й методами логотерапії в аспекті осмислення позамежного та його значення в життєвому світі людини.

Розглядаються відомі біблійні історії про Йова та Авраама. Показується, що поширене їх філософське тлумачення, яке належить С. К'еркегору й Л. Шестову, не є єдино можливим. Наводиться альтернативна точка зору Ю. Шрейдера й М. Мухелішвілі, які вводять поняття «Йов-ситуація», тобто пропонують певну реконструкцію біблійної історії про страждання біблійного героя.

Крім того, описані специфічні форми абсурдної поведінки – антиповедінки, які сформувалися в царині християнства.

У підрозділі 2.2. – «Мистецькі репрезентації абсурдного (до питання про художньо-філософські антропології письменників)» – предметом розгляду є прояви абсурдного в його художньо-естетичних формах. Досліджуються як джерела їхньої появи в цій сфері, так і характер втілення.

У зв'язку з цим у розгляді творчості тих митців, які були обрані як предмет аналізу (Ф. Кафка, Г. Мелвіл, А. Платонов), завдання дослідження полягало в з'ясуванні філософсько-художньої антропології (вона здебільшого має імпліцитний характер), що виступила основою їхньої літературної творчості. Зазначені автори представлені як яскраві й самобутні носії екзистенціальної свідомості, абсурдного світовідчуття як визначальної риси такого типу свідомості. Простежена наявність в їхній творчості певних екзистенціальних інваріантів – «самотності», «нудьги», «сирітства», «страху», «порожнечі», «турботи», «тривоги», «сорому», «граничної ситуації», «абсурду», що є віддзеркаленням психічних станів як персонажів, так і самих письменників.

Третій розділ – «Абсурдне в контексті новітніх трендів сучасності» – має на меті обґрунтування, що серед багатьох новітніх трендів, які зародилися й набули розвитку в сучасному глобалізованому, технологізованому, програмованому світі, існує низка таких, які слід вважати релевантними предмету абсурдистського дискурсу, тобто такими, що коректним чином піддаються опису з використанням відповідних понять і оцінок. Йдеться про трансгуманізм, ідеологію і практику ювенальної юстиції, маніпулятивні технології.

У підрозділі 3.1. – «Трансгуманізм – сучасна форма трансгресії та її абсурдистські прояви» – проведено аналіз трансгуманізму, який у його екзистенціально-антропологічному вимірі інтерпретується як сучасна форма реалізації трансгресивного спрямування особистості, яка стала можливою лише на основі новітніх науково-технологічних досягнень. Зазначене явище розуміється як дуже складне, вкрай суперечливе й таке, що має багато в чому непередбачувані, далекосяжні й глобальні за своїм характером наслідки. У центрі запеклих суперечок опиняється проблема *людської ідентичності*.

Людина, що стала творцем надтехнологій, набуває можливості маніпулювати не тільки біокосмосом, але й своїм власним геномом, своєю

імунною системою, своїм інтелектом, своїм способом життя. З філософської точки зору це означає, що в еру все більш зухвалих перетворень фундаментальних першооснов людського життя всі колишні метафізичні уявлення про вічну суть людини, про божественну людську природу, поступаються місцем науковим уявленням, породжуваним геномікою, наномедициною, генною інженерією, нейрологією.

Проаналізовані програмні документи трансгуманістичних рухів та асоціацій (Humanity+ та інші). Наведені аргументи супротивників трансгуманізму.

У підрозділі 3.2. – **«Ювенальна юстиція: ідейні підвалини й практика»** – розкриваються світоглядні засади, нормативно-правові підвалини та особливості практичної діяльності ювенальної юстиції, системи, що сформувалася на Заході й зараз активно впроваджується на теренах пострадянського простору. Поняття ювенальної юстиції береться в широкому значенні – це не тільки спеціальний суд і величезна бюрократична армія із широкими повноваженнями, чиновниками, в якій комплектуються численні комісії у справах неповнолітніх, органи опіки та піклування. Це й система заходів позасудового й надмірного вторгнення у внутрішні сімейні справи – аж до вилучення дитини із сім'ї – під будь-яким, часто, незначним або надуманим приводом.

Проведено розгляд основоположних юридичних документів, на яких побудована робота згаданої системи, зокрема Конвенції ООН про права дитини. При цьому увага зосереджується на ключовій проблемі, а саме – на необхідності адекватного філософського осмислення такого феномену як дитинство, що є явищем, яке належить до групи надскладних систем і потребує для свого розуміння постнекласичної методології.

Описані принципи й показові випадки практичної діяльності органів ювенальної юстиції в Скандинавських країнах та наслідки цієї діяльності.

У підрозділі 3.3. – **«Абсурдизація як інструмент маніпулятивних технологій та інформаційних війн»** – розкриті й систематизовані особливості використання абсурдизації як одного з головних інструментів технологій маніпулювання масовою свідомістю і засобу ведення інформаційних і смислових війн. В основі зазначеного процесу лежать певні закономірності. Описані ситуації масової абсурдної поведінки населення в економічній та політичній сферах, що виникають унаслідок дій маніпулятивних технологій. Аналізується роль засобів масової інформації, як одного з найголовніших інструментів абсурдизації. Різні верстви населення розглянуті під кутом зору їхньої сприйнятливості до маніпулятивного впливу. Простежена дія психологічних механізмів, що покладені в основу абсурдизації.

У підрозділі 3.4. – **«Абсурдизм та антиабсурдизм як світоглядні й поведінкові настанови»** – розглянута сутність абсурдизму, його носії, форми прояву та можливі шляхи протидії цьому явищу. Обґрунтовується необхідність розрізнення понять абсурду з одного боку та абсурдизму – з іншого. Останній описується в різних аспектах свого прояву: як світогляд, як склад психіки та як

особлива властивість продуктів практичної діяльності. Простежуються прояви абсурдизму в царині науки, права, культурної діяльності. На основі аналізу наукових джерел фіксуються різні носії абсурдизму: культурно-вікові прошарки населення (зокрема, молодь), певні соціально-психологічні типи (так звані «абсурдисти»), а також особливості їхнього світогляду й форм поведінки. Дається диференційована оцінка запропонованим фахівцями засобам протидії абсурдизму.

ВИСНОВКИ

1. Лінгвістичний та логіко-семантичний підходи з властивими їм визначеннями абсурдного виявляються непридатними для вирішення завдання ідентифікації абсурдного як екзистенціально-антропологічного феномену. Вказівки на те, що певний вислів не має сенсу або на якесь твердження, що містить у собі приховану суперечність, не спрацьовують, оскільки вони не торкаються екзистенціального світу людини.

Осмислення питання в його антропологічному аспекті дозволяє запропонувати наступний перелік конституюючих ознак, які спонукають свідомість визначати певний феномен як абсурдний. По-перше, абсурд має бути реальним, а не тим, що оцінюють виключно як плід гри розуму. По-друге, абсурдним вважається не випадок, коли немає ніякого сенсу, а випадок відсутності сенсу, коли останній мав би бути. По-третє, абсурдне існує лише в контексті реалізації певних нормативних очікувань (експектації) з боку якогось Іншого – суспільства, особи, Бога, світу тощо. Якщо очікування не виправдовуються, то виникає ефект абсурдного. По-четверте, абсурд обов'язково має супроводжуватися у сприймаючого суб'єкта відчуттям психологічного, ментального дискомфорту. Тільки в такому разі він буде абсурдом в екзистенціальному розумінні. Це має важливі наслідки. Певні речі, які слід вважати абсурдними в логіко-семантичному аспекті, не будуть такими в екзистенціальному вимірі, якщо вони жодним чином не зачіпають системи життєвих цінностей слухача. По-п'яте, у філософському ракурсі недоречно вести мову про нервово-психічні відхилення людей, а виключно про об'єктивно безумний результат їхніх суб'єктивно розумних, раціональних дій.

2. Важливим моментом у розв'язанні проблеми ідентифікації абсурдного є опрацювання відповідного термінологічного інструментарію. Використання таких слів, як «абсурд», «нонсенс», «нісенітниця», стосується, здавалося б схожих, а фактично – суттєво різних явищ, різних з точки зору їхнього психологічного, екзистенціального значення для особистості. В одному разі («нонсенс») це – щось ігрове, розважальне, жартівливе, вигадане, суто вербальне (нереальне), а в іншому («абсурд») – щось тривожне, загрозливе, неприйнятне, таке, що не відповідає імперативним очікуванням, спричиняє когнітивний дисонанс (при цьому слід мати на увазі практику вживання термінів, властиву англомовній традиції). З метою термінологічної диференціації зазначених, подібних на першій погляд, але в екзистенціальному вимірі суттєво різних феноменів і доречно вживати відмінні слова – *нонсенс* та

абсурд. У річищі філософської екзистенціальної антропології предметом розгляду слід вважати той феномен, який позначається висловом *абсурд*.

3. Абсурд слід інтерпретувати як явище ціннісно амбівалентне. Щодо питання про соціально-культурне значення абсурду, то існують дві альтернативні точки зору. У межах першої (традиційної) абсурд кваліфікується головним чином як негативне явище, а в рамках другої (нетрадиційної) розглядаються його позитивні функції.

Кваліфікувати одну з них як істинну, а іншу – як хибну є помилковим. «Прихильникам» абсурду можна було б вказати на неухвагу до дійсно серйозних ризиків, спричинених абсурдизацією різних сфер життєдіяльності, а «критикам» – на нерозуміння позитивних моментів цього феномену, які пов'язані з реалізацією певних функцій – креативної, терапевтичної, релаксаційної, самовираження, критичної, гедоністичної. Протилежність точок зору й оцінок зумовлена, очевидно, неоднозначним, ціннісно амбівалентним характером абсурдного.

4. У царині релігії абсурдне знайшло своє глибоке й різнобічне освоєння. Воно репрезентоване і як важлива складова віровчення, і як принцип специфічних форм повсякденної поведінки (зокрема, юродства). З усією гостротою було сформульовано питання про *над-сенси* як ключовий структурний елемент життєвого світу людини, що виявилось сполучною ланкою між релігійною свідомістю, з одного боку, та уявленнями й методами логотерапії (В. Франкл) – з іншого. Абсурдне постало як специфічна форма освоєння сфери божественного, що принципово непідвладне людському розумінню, людській логіці, як спосіб екзистенціальної асиміляції, освоєння *несумірних щодо людського єства сутностей*. Біблійні розповіді про Авраама та Йова з достатньою впевненістю можуть бути розцінені як еталонні приклади існування людини в абсурдній ситуації. На підставі зіставлення альтернативних точок зору філософів можна твердити, що в християнстві містяться неоднозначні інтенції щодо ставлення людини до абсурдного. З одного боку, про йдеться про невідворотність його прийняття і, як наслідок, необхідність віри (С. К'єркегор, Л. Шестов), з іншого – настанова на його подолання (М. Мусхелішвілі, Ю. Шрейдер та ін.) як суворого випробування, яке спіткало людину.

Окремо слід відзначити потужний вплив релігії на перебіг сучасного дискурсу стосовно новітніх трендів сучасного світу – ювенальної юстиції, трансгуманізму, гендерної політики, мультикультуралізму.

5. Культурно-філософська значущість творчості письменників абсурдистського напрямку обумовлюється можливістю їхньої кваліфікації як яскравих та самобутніх носіїв екзистенціальної свідомості, абсурдного світовідчуття, що є визначальною рисою такого типу свідомості. При цьому наявні вагомні підстави для того, щоб екзистенціальна свідомість за своїми витокami й можливостями філософського й естетичного осягнення людини й буття розумілася як феномен загальнолюдський, наднаціональний і значним чином – надісторичний. Виправданим є розуміння творчої спадщини

письменників як далеко ще не оціненого досвіду проникнення й осмислення глибинних процесів у масової свідомості, що супроводжують критичні, переламні етапи цивілізаційного розвитку. І однією з домінант, яка визначає перебіг цих процесів, є тенденція до абсурдизації соціальних проектів, цілей, повсякденного буття.

6. Трансгуманізм у його екзистенціально-антропологічному вимірі коректно інтерпретувати як сучасну форму реалізації трансгресивного спрямування особистості, що полягає в докорінній зміні сутнісних параметрів ідентичності людини. Програмні документи трансгуманістичних рухів містять глибокі внутрішні суперечності. Зокрема, теза «про вдосконалення без меж» і твердження про неможливість дати людині сутнісне (есенціалістське) визначення є вельми сумнівними як з логічної точки зору, так і з огляду на класичну систему цінностей гуманізму.

При цьому помилковим є розглядати картину еволюції, накреслену трансгуманістами, крізь призму ідей технологічного детермінізму, вважаючи високі технології причиною згаданого напрямку змін. Вони надають лише можливість, а рішення визначає примхлива людська суб'єктивність, що спирається на вкрай суперечливу, химерну (по-суті – абсурдистську) систему експектацій сучасної масової людини.

7. Абсурдизм ювенальної юстиції має численні причини. Розгляд основоположних юридичних документів, зокрема Конвенції про права дитини, свідчить про невідповідність їхніх положень Загальній декларації прав людини ООН. Одним з основних чинників, що породжує виникнення безглузвих тлумачень і ситуацій, є принципово помилкове використання в основоположних юридичних документах категорії «дитина». Ця категорія охоплює індивідів, які перебувають на різних етапах соціально-психологічного розвитку: від немовляти до юнака. Поряд з цим, засади, на яких ґрунтується практична діяльність згаданої юстиції є абсурдними з точки зору основоположних принципів права («презумпція винності батьків», санкції до судового рішення тощо). Наслідком абсурдизму ювенальної юстиції є прогресуюча руйнація сім'ї як одного з базових інститутів суспільства.

8. Абсурдизацію слід вважати одним з головних і дієвих інструментів маніпулятивних технологій, які сьогодні широко застосовуються в різних сферах суспільного життя. Предметом впливу цих засобів є ціннісні структури духовного світу людини, а також логічний склад її мислення, а метою – руйнація усталеного світовідчуття й форм життєдіяльності з подальшим перепрограмуванням на потрібний тип поведінки. Показово, що все відбувається без будь-якого насильства, а виключно завдяки впливу на її свідомість і почуття.

Абсурдизація спирається на дію психологічних механізмів особистості: конформістську домінанту поведінки, когнітивний дисонанс тощо й потребує дотримання певних правил. Дії маніпулятора зосереджуються на прошарках населення з «логізованим» мисленням, встановлюється монополія в інформаційному просторі. Алогізм і неадаптивність, помилковість і безглуздя

створюються перш за все у сфері вербального дискурсу, а лише після цього «впроваджуються» в життя. Завдяки вербальній фіксації випадкове й неможливе набувають рис можливого, тобто ступінь їхньої реальності значно зростає. Наслідком абсурдизації є виникнення в людини станів депресії, дезорієнтованості, розгубленості, когнітивної невпевненості, руйнація здорової мотивації, пригнічення інстинкту самозбереження й волі до спротиву.

9. Абсурдизм є явищем, яке щільно пов'язане з абсурдом, але не тотожне йому. Таким висловом доречно позначати відповідну лінію поведінки, особистісну схильність, настанову, суспільно-культурний рух, світогляд тощо. Абсурдизм слід розглядати як глибинну й серйозну деформацію свідомості як у світоглядно-теоретичному, так і в емоційно-поведінковому плані, сутність якої полягає у втраті адекватності, у створенні спотворених уявлень стосовно цілей та цінностей людського буття. Носіями такої деформації можуть бути різні культурно-вікові прошарки населення. Абсурдизм у певних своїх проявах становить серйозну загрозу (іноді розцінювану як ознаку прийдешньої антропологічної катастрофи) як для існування й нормального функціонування окремих базових інститутів суспільства, так і для життєдіяльності особистості. Остання обставина породжує форми спротиву у вигляді теоретичної критики й певних соціальних ініціатив.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Ведмедєв В. М. Ціннісна амбівалентність абсурдного / Володимир Михайлович Ведмедєв // Науковий вісник «Гілея». – К. : Видавництво «Гілея». – 2017. – № 122. – С. 187-192.
2. Ведмедєв В. М. Абсурдне в екзистенціальній антропології Андрія Платонова / Володимир Михайлович Ведмедєв // Науковий вісник «Гілея». – К. : Видавництво «Гілея». – 2017. – № 123. – С. 151-159.
3. Ведмедєв В. М. Екзистенціальна сутність абсурдного / Володимир Михайлович Ведмедєв // Науковий вісник «Гілея». – К. : ВІР УАН. – 2012. – № 60. – С. 311-316.
4. Ведмедєв В. М. Мистецькі та позамистецькі репрезентації абсурдного / Володимир Михайлович Ведмедєв // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Інститут філософії імені Г.С. Сковороди. – 2012. – № 5. – С. 203-213.
5. Ведмедєв В. М. Релігійна рецепція абсурдного і література / Володимир Михайлович Ведмедєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя : Видавництво ЗДІА. – 2012. – № 50. – С. 173-181.
6. Ведмедєв В. М. Витоки абсурду в царині права / Володимир Михайлович Ведмедєв // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції 18-19 травня 2013 р. / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми : Друкарський дім «Папірус», 2013. – С. 469-472.

7. Ведмедєв В. М. Людина. Екзистенція. Ірраціональне / Володимир Михайлович Ведмедєв // Гуманізм. Людина. Екзистенція: матеріали 25-х Міжнародних людинознавчих філософських читань 11-12 жовтня 2013 р. – Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2013. – С. 165-168.

8. Ведмедєв В. М. Плинна ідентичність: конструктивізм й абсурдизм / Володимир Михайлович Ведмедєв // Особистість, стать, сім'я: виклики та відповіді філософської антропології, психоаналізу і арт-терапії (підхід філософської антропології як мета антропології): збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції, 30 – 31 березня 2017 р. / За ред. Хамітова Н. В. – К. : Інтерсервіс, 2017. – С. 166-169.

АНОТАЦІЇ

Ведмедєв В.М. Рецепт абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2018.

Дослідження присвячено рецепції абсурдного як екзистенціально-антропологічного феномену.

Використовуються філософсько-антропологічний та аксіологічний підходи, прийоми компаративістики. Аналізується проблема ідентифікації абсурдного в його екзистенціально-антропологічному вимірі – визначаються прийоми ідентифікації, опрацьовується потрібний концептуально-термінологічний інструментарій.

Описується тенденція соціально-культурної легітимації абсурду й абсурдизму як у реальному, так і у віртуальному просторі. Зокрема, розглядаються явище флешмобу й субкультура фриків. Аналізуються аргументи прихильників і критиків абсурдизму, який останні кваліфікують як своєрідне соціальне захворювання.

З використанням розроблених автором засобів ідентифікації й оцінки абсурдного характеризується низка новітніх трендів сучасності – трансгуманізм, ювенальна юстиція, мультикультуралізм, маніпулятивні технології.

Робиться висновок, що в умовах сучасного суспільства абсурдизм у певних своїх проявах становить серйозну загрозу як для існування й нормального функціонування окремих його базових інститутів, так і для життєдіяльності особистості. Розглядаються різноманітні запропоновані фахівцями засоби протидії абсурдизму.

Ключові слова: абсурдне, антропологія, дискурс, нонсенс, трансгуманізм, ювенальна юстиція, маніпулятивні технології, ідентичність, трансгресія.

Ведмедев В.М. Рецепция абсурдного в философско-антропологическом дискурсе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04 – философская антропология, философия культуры. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2018.

Исследование посвящено рецепции абсурдного как экзистенциально-антропологического феномена.

Используются философско-антропологический и аксиологический подходы, приемы компаративистики.

Анализируется проблема идентификации абсурдного в его экзистенциально-антропологическом измерении – определяются приемы идентификации, прорабатывается необходимый концептуально-терминологический инструментарий.

Обосновывается, что лингвистический и логико-семантический подходы со свойственными им определениями абсурдного непригодны для решения данной задачи. Указания на то, что определенное выражение не имеет смысла или на какое-то утверждение, включающее в себя скрытое противоречие, не срабатывают, поскольку они не касаются экзистенциального мира человека.

Описывается тенденция социально-культурной легитимации абсурда и абсурдизма как в реальном, так и в виртуальном пространстве. В частности, рассматриваются явление флешмоба и субкультура фриков.

Упомянутая легитимация не является случайной, а связана с реализацией определенных функций. Среди них следует отметить следующие: креативную, которая реализуется в создании новых культурных форм и явлений; терапевтическую, релаксационную функцию, имеющую целью снятие психического напряжения, эмоциональную разрядку; функцию утверждения и самовыражения личности, то есть попытку выделиться из окружающей среды, быть не таким как другие; критическую функцию, воплощающуюся в стремлении бросить вызов всему нормативному, традиционному; гедонистическую, сводящуюся к поиску удовольствия и другие.

Получил дальнейшее обоснование тезис, что в области религии абсурдное нашло свое глубокое и разностороннее осмысление и освоение. Оно представлено и как важная составляющая вероучения, и как принцип специфических форм повседневного поведения (в частности, юродства). Здесь со всей остротой был сформулирован вопрос о над-смысле как важнейшем структурном элементе жизненного мира человека. Данный феномен предстает как соединительное звено между религиозным сознанием, с одной стороны, и представлениями логотерапии (В. Франкл) – с другой. Абсурдное при этом квалифицируется как специфическая форма освоения сферы божественного, того, что принципиально неподвластно человеческому пониманию, человеческой логике, как способ экзистенциальной ассимиляции, освоение несоизмеримых человеку сущностей. Библейские рассказы об Аврааме и Иове с достаточной уверенностью могут быть расценены как эталонные примеры

существования человека в абсурдной ситуации. На основании сопоставления альтернативных точек зрения философов утверждается, что в христианстве содержатся неоднозначные интенции касательно отношения человека к абсурдному. С одной стороны, говорится о неотвратимости его принятия и, как следствие, необходимости веры (С. Кьеркегор, Л. Шестов), с другой – имеет место установка на его преодоление (Н. Мухелишвили, Ю. Шрейдер и др.) как сурового испытания, которое постигло человека.

Анализируются аргументы сторонников и критиков абсурдизма, который последние рассматривают как своеобразное социальное заболевание.

С использованием системы понятий и оценок, связанных с феноменом абсурдного, характеризуется ряд новейших трендов современности – трансгуманизм, ювенальная юстиция, мультикультурализм.

Делается вывод, что в условиях современного общества, которое вполне обоснованно называется обществом риска, абсурдизм в определенных своих проявлениях представляет серьезную угрозу (иногда расцениваемую как признак наступающей антропологической катастрофы) как для существования и нормального функционирования отдельных его базовых институтов, так и для жизнедеятельности личности. В то же время было бы ошибкой смотреть на такое положение дел сквозь призму идей технологического детерминизма, считая высокие технологии причиной нежелательного направления изменений. Они предоставляют только возможность, а решение определяет своевольная человеческая субъективность.

Диссертация предоставляет материал для преподавания курсов по антропологии, культурологии, современной западной философии, философии искусства. Кроме того, выводы и положения работы могут быть использованы для подготовки экспертных оценок по соответствующим вопросам, в процессе общественных обсуждений проблем образовательной, научно-технической, культурной и социальной политики.

Ключевые слова: абсурдное, антропология, дискурс, нонсенс, трансгуманизм, ювенальная юстиция, манипулятивные технологии, идентичность, трансгрессия.

Vedmediev V.M. Reception of absurdity in philosophical and anthropological discourse. – Manuscript.

The dissertation for the degree of Philosophy Doctor, specialty 09.00.04 – Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture. – National Pedagogical Dragomanov University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The research is devoted to the reception of an absurd as an existential-anthropological phenomenon.

The author uses philosophical-anthropological and axiological approaches, techniques of comparative studies. The problem of identification of absurd in its existential-anthropological dimension is analyzed. Identification methods are determined, the necessary conceptual and terminological tools are being worked out.

The tendency of social-cultural legitimation of absurdity and absurdism in both real and virtual space is described. In particular, the phenomenon of flashmob and the subculture of freaks are considered. The arguments of the adherents and critics of absurdism, which the latter qualify as a peculiar social disease, are analyzed.

A number of new trends – transhumanism, juvenile justice, multiculturalism manipulative technologies are characterized using absurdist concepts and evaluations.

Thus, in the present day society absurdism in certain manifestations is of a serious threat to the existence and normal functioning of some of its basic institutions, as well as the being of the individual. Various means of counteracting absurdism are analyzed in the dissertation work.

Key words: absurdity, anthropology, discourse, nonsense, transhumanism, juvenile justice, manipulative technologies, identity, transgression.

Підписано до друку 01. 02.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 013
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.